BIZANȚUL

- Odată cu căderea Romei sub atacurile barbarilor şi cucerirea ei de către regele herulilor **Odoacru (476**) se încheie perioada denumită în istorie a antichității şi începe perioada Evului Mediu care va dura până la căderea Constantinopolului sub turci în anul **1453.**
- Practic în anul 476 lumea veche se împarte în două zone culturale : zona Occidentală şi zona Orientală, care vor evolua diferit fără a fi însă complet separate ci influențându-se reciproc de-a lungul lungii perioade de tranziție medievală de la o Europă a Imperiului la o Europă a natiunilor moderne ce se va naşte după 1789.

Spre deosebire de Imperiul Roman de Apus supus unui dublu proces de barbarizare şi ruralizare , Imperiul Roman de Răsărit , cunoscut sub numele de Imperiul Bizantin , va păstra tradiția greco-latină şi urbană fiind şi principalul pol de iradiere culturală.

CIVILIZAȚIA BIZANTINĂ

Durează cca 1000 de ani semnificând Evul Mediu ortodox în opoziție cu Islamul şi Occidentul .

Termenul de „ev mediu” creat în secolul XV de umaniştii Renaşterii a avut inițial o încărcătură negativă , fiind multă vreme considerat a desemna o epocă de mijloc barbară, ignorantă , obscurantistă.Efortul de cunoaştere a acestei epoci a dat naştere multor controverse şi multă vreme ea a rămas complet neînțeleasă de oamenii de cultură.În prezent evul mediu a fost reevaluat şi importanța sa a fost scoasă în evidență mai ales în sensul operei culturale şi civilizatoare a Bisericii creştine .

Descoperirea adevăratului ev mediu a fost făcută în secolul XIX de către romantici iar astăzi i se recunoaşte pe deplin calitatea de a fi fost o epocă de gestații culturale şi de noi forme de civilizație care au avut un rol important în crearea Europei moderne.

În acest Ev Mediu , Bizanțul este fără îndoială una din culturile majore şi locul în care este cel mai bine şi mai legitim conservată tradiția greco –latină.

Nicolae Iorga ,, o sinteză de elemente foarte diferite , venite de pretutindeni” care a opus lipsei de perfecțiune a istoriei sale o vitalitate impresionantă care s-a perpetuat dincolo de granițele temporale ale imperiului prelungindu-se în numita perioadă post – bizantină care a influențat cultura răsăritului şi centrului Europei până către secolul XVIII.

Istoria de peste 1000 de ani a Bizanțului începe în jurul anului 330 când împăratul CONSTANTIN CEL MARE a inaugurat noua capitală a imperiului - un oraş nou care îi purta numele construit pe locul anticului Byzantion (11 mai) şi se sfârşeşte în 29 mai 1453 când ultimul împărat bizantin Constantin Dragases moare apărând oraşul care este cucerit de turcii otomani.

- **Civilizația bizantină a fost considerată de cercetătorii săi o sinteză culturală care a topit în acelaşi creuzeut mai multe elemente :lumea antică-tradiția greco-latină , creştinismul abia născut , cultura orientală .**

ELEMENTELE SINTEZEI BIZANTINE :

1.ELEMENTUL LATIN - conservă strălucirea vechii Rome .

Bizanțul nu este un imperiu nou ci o continuare a a celui roman.

Împărații bizantini se consideră împărați romani iar conştiința descendenței latine este vizibilă în păstrarea instituțiilor romane –senatul , sec.VII.

În Bizanț s-a păstrat de asemenea o lungă perioadă de timp limba latină iar obsesia politică a tuturor împăraților a fost reconstituirea imperiului roman prin recucerirea provinciilor occidentale.

Justinian s-a considerat „ultimul împărat roman” revendicând drept strămoşi pe Romulus şi Numa Popmpiliu şi a reânviat gândirea juriştilor romani în Codex Justinianum.

2.ELEMENTUL GREC –conservarea tradiției elenice .

Limba greacă devine limba oficială a imperiului din secolul VI

iar în 425 la Constantinopol era creată o Universitate în limba greacă unde se preda filosofia lui Platon.

Justinian însuşi a recunoscut această dualitate a tradiției bizantine spunând că funcționarii vor folosi în admistrație „greaca '' sau „latina" după„natura locului".De asemenea inscripțiile sunt redactate şi în latineşte şi în greceşte.

Elenizarea Bizanțului se vădeşte şi în onomastica imperială ,,imperatorul" devenind ,, basileus" mai apropiat de despotul oriental ca atribuții şi reprezentare.

3.ELEMENTUL ORIENTAL –aşezat la frontierele Europei în contact cu lumea orientală , civilizația bizantină va absoarbe multe dintre caracteristicile acesteia vădite în **modul de viață şi gustul accentuat pentru fast şi strălucire .**

4.BISERICA ORTODOXĂ (dreptmăritoare)

este liantul care uneşte elementele sintezei bizantine şi naționalităților care formau imperiul pentru că Bizanțul este într-adevăr un imperiu multinaționale.

În virtutea acestui element împăratul bizantin (basileus – autocrator) devine şef suprem al religiei –**ISAPOSTOLOS**- asemenea cu apostolii , fiind reprezentantul puterii binecuvântate de Dumnezeu.

Suveran ales şi inspirat de Dumnezeu , având putere absolută , împăratul şi tot ce ține de el este sacru , măreția divină fiind exprimată în costum .ținută , ceremonia încoronării.

De asemenea împăratul este apărătorul credinței , protector al bisericii , prinț al preoților.

Astfel în timp ce Occidentul se dezintegrează sub loviturile barbarilor , Orientul bizantin conservă şi îmbogățeşte moştenirea romană şi îşi întinde acțiunea civilizatoare asupra întregului răsărit devenind singurul stat civilizat al Evului Mediu timpuriu.

PERIODIZAREA ISTORIEI BIZANȚULUI

Istoria Bizanțului a fost împărțită în trei mari perioade fiecare având anume dominante constituite de istoria evenimentială şi culturală.

] ,

este perioada în care caracterul civilizației bizantine este prevalent latin .

Este perioada în care se formează şi se defineşte civilizația bizantină şi structurile politice , religioase şi sociale ale imperiului.

Au loc marile invazii ale germanicilor şi hunilor ,slavilor .

Cu anul 518 începe aşa numita epocă a lui Justinian (527 – 565)când puterea imperiului este reabilitată iar împăratul patronează marea operă legislativă –Codex Justinianum;

se realizează pentru scurtă vreme unitatea Imperiului roman prin recucerirea de către generalii Belizarie şi Narses a teritoriilor occidentale .

Pe plan cultural si religios s-au stabilit dogmele şi canoanele ortodoxiei creştine prin dezbaterea lor în cadrul conciliilor ecumenice (Niceea –325 , Constantinopol-381) şi sistematizarea lor în sec.IV de către părinții bisericii orientale Vasile cel Mare şi Ioan Crysostomul.

În 330-360 se construieşte marea biserică SFÂNTA SOFIA , reconstruită de Justinian ,532 – 537.

Ca reflex al multitudinii naționale care formează imperiul şi al dezbaterilor filosofice şi doctrinale apar ereziile condamnate prin conciliile din Efes (431) –nestorianismul , Calcedon (451)– monofizismul.

În noua capitală a imperiului occidental –Ravenna se construiesc în sec.V ,VI marile biserici bizantine , decorate de meşteri bizantini cu mozaicuri strălucitoare :

SAN VITALE,
S.APOLLINARE NUOVO
S.APPOLINARE IN CLASSE
Precum şi Mausoleul Gallei Placidia -, Baptisteriul Arian .

La Constantinopol se fondează în anul 425 Universitatea care va deveni un prestigios centru de cultură şi învăţământ

Se publica Corpus Juris civilis care cuprindea Codul lui Justinian .

2.610 – 1081 ,

este epoca clasică a civilizaţiei bizantine

care capătă acum caracter grecesc ,

Imperiul se elenizează treptat , formulele politice , administrative şi sociale se îndepărtează de cele romane căpătând originalitate şi devenind bizantine

De asemenea i se accentuează caracterul feudal prin promovarea micii proprietăţi a ţărănimii libere înlocuită în sec.XI cu marile latifundii şi cu aservirea treptată a ţăranilor care formau principala mână de lucru a Imperiului .

politica externă şi victoriile obţinute împotriva arabilor i-au sporit prestigiul şi i-au conferit calitatea de apărător al creştinismului .

Cele mai importante dinastii sunt cea **Isauriană şi Macedoneană**.

Dezbaterile teologice şi influenţa orientală vor da naştere acum unui curent aniconic, reflex al componentei orientale a culturii bizantine - ICONOCLASMUL , care va dura din 762 – 843, cearta terminându-se prin reabilitarea cultului icoanei.

Cultural , această epocă este considerată a fi una a renaşterii artistice , a marilor creaţii arhitecturale , a dezvoltării literaturii şi a marilor spirite enciclopedice de genul patriarhului erudit Fotie şi marelui teolog Ioan Damaschinul [1] .

Viaţa culturală atinge momentul maxim prin înfinţarea la Constatinopol a Universităţii de sub conducerea lui Mihail Psellos (1018 – 1078).

Sfârşitul acestei a doua perioade a istoriei Bizanţului înseamnă criza politică şi economică a imperiului şi restrângerea influenţelor acestuia.

3.1081 – 1453,

debutează prin urcarea pe tronul Bizanţului a lui Alexios I , fondatorul dinastiei Comnenilor care alături de cea a Paleologilor constituie cele mai importante dinastii ale aceste perioade.

Imperiul îşi începe de fapt perioada de decădere combinată cu rare perioade de măreţie.

Structurile centralizate ale statului sunt subminate de feudalizarea accentuată şi de creşterea implicită a puterii nobilimii latifundiare şi a militarilor.

Dominaţia bizantină în Balcani primeşte o serioasă lovitură prin înfiinţarea despotatului sârb şi ţaratului bulgar.

Cruciadele occidentalilor au repercursiuni nefaste asupra imperiului:în 1204 Constantinopolul este cucerit şi jefuit de cruciaţii creştini (cruciada IV).

Războaiele civile şi atacurile din exterior ,

apariţia pericolului otoman [2] duce la degradarea imperiului , la restrângerea teritoriilor sale şi la dezagregarea socială şi politică.

În 1453 ca orice mare putere dominatoare , imperiul bizantin se stinge lăsând însă în urmă o cultură care va mai fi multă vreme modelul ţărilor răsăritene ale Europei.

În contrast cu decăderea politică şi economică a imperiului , cultura aceste perioade este deosebit de bogată mai ales în timpul dinastiei Comnenilor şi Paleologilor (se vorbeşte de renaşterea paleologă- 1261).

[1] Ioan Damaschinul a trăit în sec.VIII la Constantinopol
[2] Turcii distrug în 1389 statul bulgar şi cel sârb , cuceresc Thesalonicul în 1430

Se dezvoltă îndeosebi istoriografia şi se scriu opere de istorie contemporană- Alexiada , scrisă de Ana Comnena.

Filosofia creştină este dezvoltată prin scrierile lui Ioan Italos .

Tot acum au fost create cele mai importante fresce bizantine , pictura murală luând locul mozaicului în decorarea bisericilor.

Renaşterea Paleologă reânvie cultul antichității şi ştiinței greceşti şi dezvoltă un curent filosofic – denumit neoplatonicianism reprezentat de Georgis Gemistos Plethon (1360 –1452) care a jucat un rol important în fundamentarea umanismului italian.[3]

GUVERNAREA IMPERIULUI.ORGANIZAREA POLITICĂ

Derivate din instituțiile latine instituțiile bizantine au evoluat adaptându-se noilor mentalități şi condiții .

Bizanțul este primul mare stat care şi-a fondat existența politică pe principii creştine.

Concepția despre împărat şi autoritatea sa

În virtutea acestor principii :

ÎMPĂRATUL

este autoritatea supremă , alesul şi reprezentantul lui Dumnezeu

puterea sa este absolută având caracter divin.

este unsul Domnului şi vicarul Lui Isus Hristos pe pământ .

Tot ce este legat de persoana sa este sacru.În virtutea acestui fapt el este înmormântat în biserică , în apropierea altarului şi poate fi sanctificat după moarte.

Încoronarea împăratului este forma religioasă prin care el se proclamă autoritate sacră (ungerea cu mir).

Autoritatea împăratului este fundamentată de dreptul bizantin , moştenitor al dreptului roman completat de noile principii ideologice creştine.

În virtutea sacralității şi a calitatii de reprezentant şi ales al Domnului, nu exista succesiune reglementată la tronul Bizanțului.

Teoretic putea ajunge împărat oricine ,prin voința Domnului, inclusiv femeile (împărăteasa Irena şi Theodora).

Doctrina bizantină a puterii îl reprezenta pe împărat ca pe o divinitate terestră cu prerogative în viața religioasă şi adorat în cadrul unei ceremonii fastuoase de sorginte orientală.

Această nouă concepție despre împărat a determinat o nouă concepție politico-administrativă .

Ea se întemeiează pe două idei fundamentale :

1.Palatul Imperial Şi Curtea devin centrul statului , pol principal al puterii laice şi religioase

***2.Noțiunea orientală de serviciu personal al împăratului (birourile imperiale) o înlocuieşte pe cea romană , civică , a magistraturilor*.**

Oamenii nu mai servesc statul ci pe împărat identificat cu statul.

În consecință în jurul împăratului se naşte o importantă birocrație aulică , civilă şi militară cu o puternică şi riguroasă ierarhie a funcțiilor .

Nu mai este importantă originea ereditară ci funcția ocupată în această ierarhie.

În cadrul acestei birocrații funcția cea mai importantă o deține praefectus praetori , cel care controloează şi dispune de toate domeniile economiei.

La palat funcția cea mai importantă o deține şeful protocolului imperial-magister officiorum – care era şi ministru de externe , comandant al poliției şi gărzii palatului.

Instituia cea mai importamtă era consistorium –consiliul imperial format din comites, membrii numiți de împărat.

[3] Marile domnii :324-720-Justinian şi Heraclius;720-843-iconoclasmul,867-1056,Macedonenii,1081-1204,Comnenii;204-1261 Imp.latin al Const.;1261-1453-Renaşterea Paleologa

În Bizanț puterea militară este despărțită de cea civilă , generalii neavând voie să ocupe funcții civile.

Sub birocrația aulică se situează guvernatorii provinciilor care sunt civili.

Guvernatorii marilor provincii imperiale sunt reprezentanții împăratului în teitoriu.

Sub aceştia se aflau guvernatorii oraşelor – ARHONȚII – secondați de de sefii religiosi ai oraşelor care sunt episcopii.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ

Administrația este puternic centralizată

rolul cel mai important fiind conferit birourilor imperiale (administrația centrală) .

În felul acesta administrația ca şi justiția , finațele , armata şi biserica depindeau direct de împărat care acorda titlurile , recompensele şi distincțiile.

În sec.VII este instituit regimul themelor / subdiviziuni administrative imperiale / care va dura până la sfârşitul imperiului [4] .

Thema era condusă de un strateg.

În administrație toți funcționari erau numiți şi revocați de împărat căruia îi depuneau jurământul de credință.

Sistemul de recrutare a funcționarilor se baza pe un examen destul de dificil : cunoştințe de retorică, de istorie , literatură şi filosofie , mai ales de drept.Pregătirea lor era asigurată de şcoli medii şi superioare, de stat şi particulare.

Cariera administrativă nu era limitată de origine ci doar de meritele individuale.

A existat însă totdeauna obiceiul cumpărării funcțiilor ,rău care nu a putut fi niciodată suprimat şi a dus la un mare neajuns al administrației:incompetența.

JUSTITIA

Legislația a avut un rol important în Imperiul Bizantin iar corporația juriştilor era una respectată şi bine retribuită de împărat.

Pentru a putea face din corporația avocaților trebuia să fi făcut studii de drept 4 – 5 ani .

Sursa dreptului era împăratul în virtutea calității sale de uns al Domnului.

El era şi judecătorul suprem.

Împăratul acționează prin intermediul tribunalului imperial – consiliul suprem , compus din înalți demnitari.

Organizarea judecătorească a suferit de-a lungul existenței imperiului mai multe reforme care urmăreau să pună capăt venalității judecătorilor.

Reforma din 1329 a introdus în aparatul judecătoresc şi înalți prelați conferind bisericii dreptul dea supraveghea justiția pământească.

Mai mulți împărați bizantini au făcut operă legislativă.

Cel mai important a fost Justinian (518-610) care a instituit un cod de legi (cod penal bizantin(- Codex Justinianum sau Corpus Juris Civilis .[5]

Codul lui Justinian stă la baza dreptului modern civil în ceea ce priveşte principiile vieții sociale şi funcționarea statului.

SOCIETATEA BIZANTINĂ

Păstrează într-o oarecare măsură categoriile sociale ale celei romane târzii .

La sate predomină țărănimea liberă care trăieşte în sate ce au propria lor structură bazată pe forme organizatorice comunitare

---

[4] Îl înlocuia pe cel al limitaneilor – pătură de țărani cu atribuții militare de apărare a graniței şi cetăți fortificate în interior; barbarii nu cunoşteau tehnica asediului; este instituit de Constantin cel Mare.

[5] Constituit din 4 părți.:Institutiones ,Digestele,Codex,Novelle.

În provinciile de graniță existau comunități de oameni liberi denumite limitanei si mai târziu stratiotai care aveau datoria de a apăra granița şi se bucurau de anumite privilegii.

În oraşe masa mare a populației este împărțită în corporații (asociații profesionale ereditare , cu obligații fiscale şi de autoapărare funcționând ca grupe administrative ale oraşului) şi pe parohii (organizare religioase) .

Societatea urbană bizantină este stratificată , într-o ordine considerată a fi stabilită de Dumnezeu şi

comporta două categorii generale :

a celor puternici (**dynatoi**)

2.a săracilor ***(penetes).***

Elita orăşenească, repartizată în funcții administrative şi fiscale , formată din aristocrația funcționărească şi militară , - Curialii

În provincii birocrația centrală formează o pătură socială distinctă – optimates , ierarhizată şi privilegiată.

Totuşi mobilitatea acestei organizări era destul de mare , ascensiunea către cele mai înalte funcții , inclusiv cea imperială fiind deschisă oricui .

Pe măsură ce statul se feudalizează se formează o pătură puternică de aristocrați latifundiari care îşi transmit ereditar cel puțin proprietatea.

Instituțiile pe care se bazează puterea imperială sunt ***armata şi biserica care formează categorii sociale distincte .***

Armata *are o situație privilegiată fiind formată şi din unități de mercenari denumiți* ***COMITATENSES*** *; mercenarii sunt plătiți dar iau şi pradă de război şi au voie să folosească populația civilă pentru diferite corvezi , rechiziții si cartiruiri drept care vor provoca o serie de nemulțumiri populare degenerate în revolte..*

Clerul – din parohii , la nivelul ierarhiilor bisericeşti , din comunitatea călugărească *se bucură de asemenea de diverse imunități fiscale şi privilegii şi constituie o lume închisă aparținând elitei sociale .*

În această societate pe deplin creştină întâlnim două ,să le zicem anomalii :

1.puterea şi considerația de care se bucurau în stat eunucii , ataşați serviciului împăratului;

2.existența sclavilor în număr mare deşi se susține că sclavajul este împotriva naturii şi complet imoral.

3.societatea este una permeabilă barbarilor de la granițe care sunt asimilați şi creştinați treptat constituind unrezervor de populație pentru Imperiul Bizantin şi un vârf de lance împotriva duşmanilor imperiului- musulmanii .

Creştinismul nu schimbă radical structura statului ci dirijează conştiința oamenilor spre un ideal de egalitate şi fraternitate.

Viața de familie şi situația femeii în general este ameliorată de creştinism față de situația ei în Imperiul roman.

Femeia trăia încă după obiceiurile orientale , fapt atestat de existența gineceului şi a eunucilor , dar situația ei se ameliorează în sensul că poate primi educație intelectuală şi în unele cazuri ocupă chiar prima poziție în stat.

Situația ei se ameliorează şi datorită reglemnetării căsătoriei –căsătoria religioasă care prevedea nişte drepturi .

Charles Diehl : „ *Oricărei categorii sociale i-ar aparține , bizantinul apare în general ca un om nervos , impresionabil , pios , superstițios și pasionat .are gustul plăcerii , al spectacolelor magnifice , pe care le găseste la jocurile de circ , în pompa ceremoniilor curții sau în strălucirea sărbătorilor bisericești...bizantinul are un fond sufletesc nu lipsit de cruzime , iubește luxul și plăcerile dar este totodată nemilos și lipsit de scrupule .Biserica I-a cultivat devoțiunea , credulitatea naivă și exaltarea mistică iar curtea imperială gustul intrigilor , al flatării , calomniei și corupției.".*

Un poet bizantin l-a numit„ o femeie bătrână ce apare cu o față împodobită cu aur și pietre prețioase ''... „imperiu veșnic decadent ,senzual și devotat, sângeros și complicat unde există invariabil un asasinat al unui împărat , o revoluție populară , un conciliu și o cursă la hipodrom''.

In felul acesta a definit marea complexitate și fascinație implicită a Bizanțului .

ECONOMIA

Este de tip agrar și se bazează pe existența țăranilor liberi ,proprietari de mici loturi de pământ și plătitori de impozite și prestații în muncă și produse .

odată cu reapariția marii proprietăți latifundiare laice și eccleziatice ,țăranii devin servi, legați de pământul proprietarului.La fel vor fi și fiii lor. Sate de țărani liberi s-au menținut însă până în sec.XV.

Economia țărănească este de tip autarhic , având o producție redusă , de tip casnic.

Pământul era cultivat cu sclavi sau coloni sau de către țărani liberi împreună cu familiile lor.

De asemenea marii proprietari arendau pământul primind în schimb o rentă funciară în bani sau produse.

MEȘTEȘUGURILE ȘI COMERȚUL

sunt bine dezvoltate în Bizanț și mai ales la Constantinopol a cărui poziție era extrem de favorabilă dezvoltării comerțului .

Mare parte a activității eșteșugărească era dedicată producerii articolelor de lux: mătase, veselă de argint și aur , obiecte emailate, podoabe , mobilier intarsiat .

Atât activitatea artizanală căt și cea comercială erau controlate de stat care deținea și unele monopoluri : producția de armament,baterea monedei și vopsitul purpurei, țesăturile cu fir de aur și producerea mătăsii.

Meșteșugarii și negustorii erau organizații în corporații profesionale cu reguli stricte și condiții de admitere extrem de riguroase.

Conducerea corporației stabilea cantitatea de produse pe care membrii aveau voie să o realizeze, regimul de lucru , salariul muncitorilor

Totul era sub control de stat fiind exclusă inițiativa individuală sau concurența.

Comerțul

se desfășura pe uscat și pe mare, flota comercială bizantină fiind numeroasă.

sursă importantă de venituri pentru Bizanț sunt taxele provenind din comerțul de tranzit.

Comerțul se desfășura în cadrul economiei monetare dar și pe bază de troc sau mărfuri echivalente monetar- vasele din argint.

Moneda bizantină - era reprezentată de solidus aureus (nomisma sau besantul de aur)– monedă de aur curat în greutate de 4,48 gr.

Comertul era concentrat mai ales la Constantinopol aflat la răspăântia drumurilor comerciale dintre Orient și occident .

Comerțul se făcea cu zone îndepărtate de unde erau aduse mai ales produse și materii prime de lux (mătasea din China , mirodeniile din Extremul Orient , tămâie și smirnă din sudul Arabiei și Abisinia)

In Constantinopol negustorii străini aveau cartiere speciale amenajate cu locuințe , antrepozite ,hanuri , grajduri pentru care plăteau .

Aceste cartiere comerciale (mitata) aveau la Constantinopol negustorii venețieni şi persani.

Era interzis exportul de arme.

Două erau instituțiile pe care se sprijinea puterea Bizanțului : armata şi biserica .

ARMATA

Era compusă **<u>din trupe de frontieră numite limitanei</u>** recrutate din rândurile populației locale

<u>Trupe mobile numite comitatus</u> compuse din țărani liberi şi voluntari , sau puse la dispoziție de proprietarii de pământ- din sec.VI)

<u>Barbari aliați numiți foederati</u> – mercenari cu soldă puşi sub comanda ofiterilor bizantini

<u>Corpuri expediționare</u> formate din barbari de la frontieră comandanți de proprii lor sefi.

<u>Palatini</u>- soldați ai gărzii palatului formate din mercenari străini – germanici de preferință.

Efectivele armatei : 500 000 – sec-v – 30 000 sec.VI

Forța armatei bizantine nu consta însă în numărul mare ci în excelenta **organizare** a trupelor.

Armata era comandată de un **strateg** numit de împărat.Sistemul ternar –3 divizii –trei batalioane –3 regimente …

Tagma – batalion (3-400 de soldați)

Erau **echipați cu** platoşă , scut , jambiere , coif (defensiv) şi spade , arcuri , săgeti şi sulițe .

Incepând cu sec.VI locul prim îl **ocupă cavaleria** care avea în dotare şi securea cu tăişul dublu.

Disciplina era foarte severă , pedepsele incluzând şi pedeapsa cu moartea în anumite cazuri.

Masinile de război – erau de asediu , în anul 670 au inventat **„ focul grecesc”** (amestec de sulf , salpetru şi țiței) lansat prin tuburi de metal .

Forța navală – din sec. VII , formată de Justinian ; se afla în Mediterana , Marea Neagră şi Marea Roşie .

Nava de război tipică a fost – **dromonul** , cu un singur rând de vâsle

Liburna – navă uşoară şi rapidă

Erau echipate cu focul grecesc

Cea mai mare flotă din istoria Bizanțului era compusă din 3 300 de vase dintre care 2000 erau de transport (chelandia – galere cu patru rânduri de vâslaşi).

Spre sfârşitul sec.Xi flota bizantină îşi pierde supremația în mediterana în faşa forțelor navale ale normanzilor şi apoi venețiene şi genoveze.

În 1390 apare în apele Mediternei prima flotă otomană de război .

Când în 1453 Constantinopolul va fi asediat de flota otomană aceasta avea 350 de corăbii pe lângă cele 5 ale Constantinopolului dintre care 4 erau genoveze.

VIAȚA RELIGIOASĂ ŞI ORGANIZAREA BISERICII BIZANTINE

Se caracterizează prin existența a două curente importante :

1.al ortodoxiei

2.al schismei.

De asemnea se manifestă într-o primă fază <u>proliferarea ereziilor</u> care se mențin apoi cu manifestări palide până astăzi

începând cu secolul VII se dezvoltă monahismul.

Caracteristica de bază o putem considera a fi legătura extrem de strânsă dintre instituțiile laice şi cele religioase.

Această colaborare decurge desigur din atributele împăratului care îl defineau ca uns al lui Dumnezeu , reprezentant al acestuia pe pământ şi protector al credinței.

împăratul intervenea deseori în viața bisericească şi în disputele dogmatice , conducând legal şi efectiv biserica

totuşi biserica avea propria organizare diferită de cea a statului .

Ea se afla sub autoritatea spirituală a patriarhului şi era organizată în cinci patriarhate :

1.Roma

2.Constantinopol

3.Alexandria

4.al Siriei, cu sediul la Antiohia

5.al Ierusalimului.

Cel mai important patriarh este cel bizantin care îşi ia titlul de ecumenic – avea autoritate asupra întregii biserici creştine.

Patriarhii erau aleşi de împărat dintre episcopi şi consemnați în cadrul unei ceremonii religioase la Sfânta Sofia.

În genere patriarhii au fost persoane cu o educație deosebită , cultivați şi erudiți – Ioan Crysostomul fiind unul dintre aceştia .

Palatul patriarhal ,cancelaria şi ceremonialul patriarhal îl copiau pe cel al curții imperiale.

În cadrul ierarhiei bisericii mai erau mitropoliții , imediat după patriarh , care locuiau în capitala administrativă a provinciilor .

Urmau episcopii.

Clerul inferior era şi el împărțit pe grade ierahice:

cititorul , subdiaconul şi diaconul .

Instituția monahismului – extrem de dezvoltată în Orient şi având o putere reală .

Călugării se ocupau de opere de caritate, de misionarism , servicii în spitale.

Desfăşurau şi activități intelectuale , mănăstirile fiind adesea centre de cultură importante unde trăiau artişti, copişti ,autori de opere teologice şi istorice.

În Bizanț monahismul a cunoscut două forme:

1.cea orientală – călugării duceau o viață contemplativă practicând ascetismul – **anahoreți;**

2.cea grecească – reglementată de Vasile cel Mare , munca de orice fel era obligatorie pentru toată lumea .

În perioada iconoclastă călugării,apărători fanatici ai cultului icoanelor au fost persecutați.

În sec.IX-XI – perioadă de înflorire ; construirea mănăstirilor de la Athos-sec.X.

În mediul călugăresc de la Athos a luat naştere doctrina mistică a isihasmului care îl are ca principal apărător pe Grigorie Palamas (lumina necreată a lui Isus pe Muntele Tabor obținută prin meditație şi contemplație.) (Rugăciunea lui Iisus)

În sec.IX, biserica bizantină îşi extinde autoritatea asupra barbarilor prin evanghelizarea acestora de către călugării misionari:Chiril şi Metodiu pornesc din Salonic şi îi creştinează pe slavi în 863 iar în 864 țarul Bulgariei Boris este botezat sub numele de Mihail şi creştinează tot poporul bulgar.

Viața religioasă a Bizanțului a fost marcată de lupta împotriva ereziilor şi de perioada iconoclastă.

Ereziile erau abateri grave de la dogma creştină care au luat naştere în mediile intelectuale din disputa în jurul dublei naturi a lui Iisus / divină şi umană, despre Sfânta Treime .

Se cunosc o mulţime de erezii hristologice care privesc cel mai adesea minimalizarea naturii umane a lui Hristos

Ereziile au fost condamnate prin intermediul sinoadelor ecumenice .

Între ereziile condamnate de sinoade se numără arianismul , nestorianismul , monofizismul paulicienii (mai ales în Armenia , descendenţi ai apostolului Pavel) şi bogomilii (refuzul căsătoriei şi procreaţiei) .

Toate sunt curente care pun în discuţie dubla natură a lui Isus.

Iconoclasmul

La Constantinopol pasiunile religioase le-au întrecut de departe pe cele politice.Constantinopolul era marele depozitar de relicve creştine şi de icoane făcătoare de minuni.

Aici se aflau cele mai stranii relicve legate de persoana lui Iisus (inclusiv giulgiul din Torino) (În 1032 o biserică pretindea că posedă o crisoare autografă a lui Iisus) şi alui Iona Botezătorul .

Această religiozitate pasională a dus adesea la confruntări violente , certuri şi dispute cum este cea privind icoanele .

Esenţa mişcării iconoclaste este dată de interzicerea sau permisiunea reprezentării sfinţilor în icoane.

Icoanele începuseră să fie zugravite încă din sec. IV de călugării egipteni , sirienii şi palestieni fiind considerate un soi de intermediar între oameni şi divinitate.

Alţii au considerat că aceasta era o încălcare a celei de-a doua porunci a Decalogului – să nu-ţi faci chip cioplit .

În anul 730 împăratul Leon III interzice cultul icoanelor , sub influenţa sectei paulicienilor care era ostilă reprezentării .

Iconodulii – adepţii icoanelor

Perioada iconoclastă a luat sfârşit în anul 843 cu victoria iconodulilor .

Influenţele iconoclasmului : majore

Pierderea teritoriilor din occident datorită refuzului armatei formată din iconoduli de a asculta de un împărat iconoclast astfel că ravenna este ocupată de longobarzi.în 751.

Emigrtarea călugărilor iconoduli în Italia şi formarea aici a mănăstirilor şi şcolilor de orientare şi cultură greacă.

Reîntoarcerea la izvoarele greceşti culturale . studierea lui Platon.

VIAŢA INTELECTUALĂ ŞI ARTISTICĂ.

Gândirea bizantină este axată mai ales pe problemele teologice de mare subtilitate dar în buna tradiţie elenistică şi latină dezvoltă şi logica şi dialectica precum şi ştiinţele teoretice.

Literatura şi ştiinţele au fost practicate de înalţti demnitari ai statului şi de erudiţi ai bisericii.

În principiu mintea bizantinului era modelată de **învăţământ** care tot în principiu era accesibil tuturor.

În practicată învăţământul era limitat de plata taxelor căci şcolile erau mai ales private.

Învîţământul era rezervat numai băieţilor fetele având acces în şcoli abia din sec. XII.

Se studia gramatica pe textele autorilor antici care trebuiau învăţaţi pe din afara, elemente de istorie şi mitologie , operele tragedienilor antici şi Homer .

La orele de retorică învăţau cum să compună frumos , se învăţau de asemenea ştiinţele şi medicina.

De la 20 de ani orice tânăr se putea înscrie al Universitatea din Constantinopol întreţinută de stat şi celebră în toată lumea.

Profesorii erau creştini.

Învăţământul se afla ,începând cu Justinian, sub supravegherea bisericii,

dar în şcoli se studiau filosofia antică , îndeosebi Aristotel şi Platon.

Învăţământul şi cultura laică s-a menţinut de asemenea.De remarcat marele aflux de studenţi occidentali în universităţile constantinopolitane.

Marile oraşe aveau şcoli şi biblioteci renumite iar centrul cultural european era Constantinopolul.

Ştinţele şi tehnica se dezvoltă dar bizantinii aveau o aplecare specială pentru istoriografie şi ştiinţe juridice.

Geniul bizantinilor s-a manifestat mai ales în lucrări practice şi mai puţin în teorii : oglinzile incendiare şi invenţia focului grecesc în anul 670.

Literatura – contribuţiile cele mai valoroase

cunoaşte o evoluţie interesantă axată pe diferite forme de imn religios , pe lirica religioasă , pe mistică şi pe hagiografie –vieţile sfinţilor povestite cu scop moral.

Literatura istorică – repezentată de Procopius din Cezareea (490-555)- Istoria secretă ,Mihail Psellos- Cronografii şi Ana Comnena.

Constantin VII Porfirogenetul (905-959) devenit împărat în 913 al dinastiei macedonene ; a scris un Tratat despre ceremonii în care descrie scene şi obiceiuri de la curte .

Ana Comnena (1083 –1153) , fiica împăratului Alexios– a scris o capodoperă a literaturii bizantine – Alexiada

Istoriografia adoptă genul **cronografic** abandonând într-o oarecare măsură tradiţia critică a romanilor şi adoptând **un punct de vedere moralist** şi de slăvire a împăratului (encomiastic).

De asemena se dezvoltă **povestirea de tip oriental** , **poemul cavaleresc** de sorginte occidentală (Dighenis Acritas),romanul în proză , numeroase genuri poetice

Romanos Melodul a compus numeroase imnuri şi rugăciuni acompaniate de muzică şi cântate în cadrul liturghiei.

Filosofia

cultivă mai ales valorile antichităţii greceşti într-o primă fază pentru ca mai apoi să fie dezbătute problemele creştine , cu metodele filosofiei greceşti.

Dionisie Areopagitul , episcop atenian din sec.I (Teologia mistică, Despre ierarhia cerească, Despre numele divine) impregnează mistica creştină de ideile neoplatonice .Operele îi sunt atribuite.

Ioan Damaschinul – reprezentant al scolasticii bizantine,675-749;opera majoră Izvorul cunoaşterii, care este revelaţia divină;este o expunere a doctrinei ortodoxe oficiale.

Cel mai amre filosof bizantin este însă considerat **Mihail Psellos** , profesor la Universitatea din Constantinopol.Filosofie independentă de teologie, influenţată de Aristotel şi Platon.

Ultimul reprezentant al gândirii filosofice bizantine este însă Plethon **Gergios Gemistos Plethon**– 1355-1450.Platonician.Opera capitală – **Despre legi**- în care propune o serie de reforme care să asigure omului fericirea.Asimilează ideile platonice despre existenţa îngerilor şi creează o ierarhie a lumii cereşti şi pământeşti.[6]

Muzica bizantină – *păstrează tradiţia muzicii orientale cu folosirea recitativului şi litaniei.Este paralela literaturii religioase ale cărei cuvinte le foloseşte.Cel mai important autor de muzică este Roman Melodul care a trăit în vremea lui Justinian .*

ARTA BIZANTINĂ

[6] Zeii, geniile, demonii,sufletele nemuritoare,oamenii

Inițial arta bizantină este o continuare a celei romane dar printr-o serie de transformări impuse de estetica creştină , **între sec.IV şi VI** , arta bizantină capătă o totală independență şi originalitate față de arta romană.

Este precedată şi pregătită de arta paleocreştină

Se impune prin forme monumentale şi orginale sub Justinain , în sec.VI

În primul rând **arta bizantină este o artă creştină** axată pe evanghelii ,pe ideea măntuirii şi personalității lui Isus Hristos , a Fecioarei şi Sfinților protectori.Ea preamăreşte lupta spiritului împotriva ispitelor pământeşti , ale materiei , ale trupului.

Reprezentările artistice au un sens teologic .

Omul este un suflet întemnițat în trup adică în lumea degrdantă a simțurilor.

Frumosul este un atribut şi o emanație a lui Dumnezeu şi este esențial spiritual şi identic cu Binele.

Lumea este doar o reflecție a frumuseții divine .

Idei neoplatonice care vor fi ilustrate în arta care redă sfinți acorporali pe un fundal de aur.

Punctul de plecare al esteticii bizantine este deci opoziția dintre lumesc şi dumnezeiesc cu proclamarea absolută a superiorității spiritului asupra trupului.

Esența lumii spirituale este imobilitatea ; numai lumea răului este schimbătoare şi mobilă.

Pacea şi liniştea sunt atribute ale sfințeniei.

Arta bizantină va disprețui frumusețea formei

In opoziție cu tradițiile clasice greceşti şi romane arta nu mai redă volumul , corporalitatea modelului ci imagini plate , fără carnație , spirite pure.

Arta este codificată în cadrul unor reguli şi norme precise, artistul nu face o operă personală

Arta trebuie să emoționeze sufletul si să devină obiect de contemplare.

Este o artă mistică si simbolică.

Dar aportul Orientului este fundamental :

Alexandria – a transmis Bizanțului tehnica mozaicului şi prototipul icoanelor (celebrele portrete de la Fayum) ; reprezentarea ochilor vieții, ai sufletului, redarea privirii interioare care vorbeşte despre devoțiunea pentru Dumnezeu.

Tehnica arcului , bolții , cupolei de sorginte orientalî şi preluată prin intermediul romanilor

Cultul fastuos şi eticheta imperială vine din Persia sasanidă

În analiza artei bizantine se cunosc trei perioade de dezvoltare :

perioada până la criza iconoclastă ,

renaşterea macedoneană ,sec.IX-XIII,

renaşterea paleologă , sec.XIII-XIV.

În acest timp arta îşi schimbă stilul prin absorbția completă a formelor romane şi a tradiției orientale luată din contactele cu Iranul şi zona arabă , într-o originală sinteză culturală.

Urbanistica şi arhitectura

Oraşul bizantin

este oraşul roman modificat în conformitate cu noile cerințe de viață socială, economică,spirituală.

Fortificațiile sunt întărite, cele patru porți ale oraşului roman sunt reduse la două iar forul dispare.

Capătă importanță palatul sacru şi nenumăratele biserici.)În Constantinopol erau peste 5oo).

Arhitectura

Religioasă

În sec. IV – V

domină încă forma bazilicală cu 1-5 nave : S.Maria Maggiore , -S.Paolo fuori le Mura din Roma ; S.Apollinare Nuovom S,Apollinare in Classe- Ravenna;

Edificiile de plan central – mausoleul Gallei Placidia din ravenna .edificiile de plan circular erau rezervate martirionelor şi baptisteriilor. cea mai importantă este San Vitale din Ravenna .Toate sunt decorate cu mozaicuri.

Din sec. VI

Domină biserica creştină derivată din bazilică.

Planul bazilical este mult schimbat în bisericile ortodoxe putând deveni plan în cruce greacă sau cruce greacă înscrisă.

Primele lăcaşuri de cult au fost bazilici cu şarpantă de lemn şi acoperiş în două pante , cu 3-5 nave şi intrare monumentală.Decorația acestora este modestă mai mult simbolică fiind executată în mozaic.

Momentul crucial în arhitectura de cult îl constituie Sfânta Sofia , cu planul ei de cruce greacă înscrisă , cu lărgirea navei centrale (naosul), şi acoperirea spațiilor cu cupole separate.Era decorată cu mozaicuri policrome şi strălucitoare ,

Alte tipuri de plan care se vor dezvolta ulterior vor fi cele denumite treflate şi trilobate , cu boltire în cupolă .

În spațiul acestor biserici sanctuarul (altarul) este marcat prin supraînălțarea podelei şi printr-o balustradă –stâlpi de piatră şi panouri decorate cu simboluri creştine).

Mai tărziu acest paravan simplu va fi perforat de uşi şi ferestre şi va purta denumirea de templon fiind prima formă a tămplei sau catapetesmei actuale.

Din sec.IX devine frecventă biserica de plan cruce greacă

Artele plastice

Se dezvoltă în legătură cu decorarea bisericii şi cu confecționarea obiectelor liturgice şi a celor de lux.

Interiorul bisericii este decorat cu mozaicuri şi pictură murală în tehnica frescei.Mozaicul de sticlă şi cel cu foiță de aur a cunoscut a dezvoltare spectaculoasă-Sfânta Sofia, Sfinții Cosma şi Damian –Constantinopol,San Vitakle din Ravenna , Chora (azi Kahrie Djami),sec.XII,Comneni .

Imdiat după iconoclasm şi reluarea picturii religioase se preferă pictura în frescă .(sec.XIII).

Atăt fresca cât şi mozaicul sunt tehnici picturale moştenite din antichitate dar sunt folosite într-un stil nou adecvat unei semnificații noi impuse de regula creştină de redare a figurii regulă cuprinsă în erminiile bizantine.Astfel iconografia bizantină este strict ordonată ierarhic, pe cicluri narative, pe cicluri simbolice .

*Caracteristica principală este **dematerializarea formei şi hieratizarea chipului** pentru a lăsa impresia de redare a unei lumi animată de sfințenie , imaterială şi imaculată.Pictura este spiritualizată ,figura umană este hieratică ,fără aluzii la corporalitate .*

Acorporalitatea şi imaterialitatea imaginii nu se opunnfastului şi strălucirii obținute cu ajutorul materialelor prețioase şi considerate de altfel atribute ale divinității.

Către sfârşitul imperiului şi mai ales în perioada postbizantină , formele au evoluat de la înfățişarea hieratică a primelor timpuri către frumusețea figurilor senine şi armonioase , valorate cu ajutorul blicurilor albe .Acest lucru se vede cu deosebire în bisericile aflate astăzi în zona sârbească , la Decani ,în țara noastră – picturile de la Tismana , couia ,Curtea de Argeş.

Influența stilului bizantin s-a manifestat şi în Occident , prestigiul acestuia la curțile occidentale fiind deosebit.Epăoca renaşterii carolingiene a însemnat o perioadă de influențe bizantine.Bizanțul a fost modelul pentruprimitivii italieni –Cimabue , Duccio di Buoninsegna.El Greco duce de asemnea mesajul artei bizantine până în Spania.

*În afafă de pictura religioasă un capitol important al artei bizantine îl constituie **desigur arta icoanei**.Cel mai vechi icoane datează din secolul VI .Stilul bizantin al iconarilor a fost perfecționat mai ales în Grecia şi Rusia – şcoal de al Novgorod / Andrei Rubliov (1370 – 1430).*

***Manuscrisele miniate** – constituie un alt domeniu interesant al artei bizantine.Copierea şi ornarea manuscriselor se efectua în ateliere laice şi bisericeşti , organizate în mănăstiri sau pe lângă biblioteciAşa au fost salvate operele lui Homer,Hesiod ,tragediile greceşti şi bineînțeles operele religioase ale părinților bisericii.*

Manuscrisele erau ilustrate cu desene de o mare finețe , în culori.

***Artele somptuare şi decorative**, au cunoscut o mare dezvoltare impulsionată de folosirea în ritualuri religioase şi în ceremoniile palatului ca şi în viața cotidiană a mai marilor zilei a obiectelor de preț : veşminte , mobilier, corpuri de iluminat etc.*

Acestea erau executate cu tehnici şi materiale prețioase : relief ciocănit pe material prețios , de obicei aur, țesături cu fir de aur şi argint , îmbodobite cu perle , broderii de brocart cu perle şi fir , mobilier şi statuete de lemn din esențe rare.

Seria obiectelor de lux este practic inepuizabilă .O mare cantitate din aceste obiecte se află astăzi în bisericile sau muzeele occidentale fiind duse acolo de cruciații din sec.XIII care au jefuit Constantinopolul.

Cultura şi civilizația bizantină şi-au întins influența şi prestigiul dincolo de granițele geografice şi temporale ale imperiului.Uneori Bizanțul a devenit punct de referință pentru multe țări europene şiu în materie de justiție şi ordine politică.Cert că Bizanțul a conservat şi transmis Euroepi tradiția clasică a Greciei şi Romei, fiind puntea de legătură între lumea antichității clasice şi cea modernă.

Dar după 1000 de ani Bizanțul dispare ca entitate statală şi politică .Căderea Constantinopolului sub otomani , în 1453 marchează sfârşitul unei lumi complexe, rafinate dar şi cu destule neajunsuri dar şi începutul unei alte lumi care a păstrat tradiția ortodoxiei şi a culturii urbane în Europa.